

Zbiór Orzeczeń

OPINIA RZECZNIKA GENERALNEGO
MACIEJA SZPUNARA
przedstawiona w dniu 12 kwietnia 2018 r.¹

Sprawa C-335/17

Neli Valcheva
przeciwko
Georgiosowi Babanarakisowi

[wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym złożony przez Varhoven kasatsionen sad
(najwyższy sąd kasacyjny, Bułgaria)]

Odesłanie prejudycjalne – Współpraca sądowa w sprawach cywilnych – Rozporządzenie (WE)
nr 2201/2003 – Zakres stosowania – Pojęcie „prawa do osobistej styczności z dzieckiem” –
Zastosowanie do babć i dziadków

I. Wprowadzenie

1. Babcia dziecka pragnie wykonywać prawo do osobistej styczności ze swoim wnukiem. Powstaje pytanie, czy spór mający za przedmiot takie żądanie jest objęty zakresem rozporządzenia (WE) nr 2201/2003²? Takie brzmi, co do istoty, pytanie przedstawione przez Varhoven kasatsionen sad (najwyższy sąd kasacyjny, Bułgaria).

2. Niniejsza sprawa stanowi zatem dla Trybunału okazję do rozstrzygnięcia po raz pierwszy zagadnienia stosowania rozporządzenia nr 2201/2003 do wniosku o ustalenie prawa do osobistej styczności, złożonego przez babcię lub dziadka, w celu wyjaśnienia, czy sąd właściwy w przedmiocie rozstrzygnięcia o sposobie wykonywania takiego prawa powinien zostać ustalony na podstawie tego rozporządzenia, czy na podstawie przepisów prawa prywatnego międzynarodowego państw członkowskich. Rozporządzenie to przyznaje jurysdykcję sądom miejsca zwykłego pobytu dziecka, w oparciu w szczególności o kryterium bliskości. Celem poniższej analizy jest zatem ustalenie sądu właściwego w sprawach z zakresu prawa do osobistej styczności z dzieckiem, bez wdawania się w rozważania dotyczące zagadnień o charakterze materialnoprawnym.

3. Na wstępie należy podkreślić, że sprawa ta nie może być analizowana w sposób oderwany od kwestii zasadniczej, którą jest kwestia wagi, jaką dla dziecka ma utrzymywanie osobistej więzi z babcią i dziadkiem, o ile kontakty te nie są sprzeczne z dobrem dziecka. Zatem rozporządzenie nr 2201/2003 w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej należy interpretować właśnie w świetle zasady pierwszeństwa nadrzędnego interesu dziecka.

¹ Język oryginału: francuski.

² Rozporządzenie Rady z dnia 27 listopada 2003 r. dotyczące jurysdykcji oraz uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach małżeńskich oraz w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej, uchylające rozporządzenie (WE) nr 1347/2000 (Dz.U. 2003, L 338, s. 1 – wyd. spec. w jęz. polskim, rozdz. 19, t. 6, s. 243).

II. Ramy prawne

A. Prawo Unii

1. Karta

4. Zgodnie z art. 7 Karty praw podstawowych Unii Europejskiej (zwanej dalej „kartą”), zatytułowanym „Poszanowanie życia prywatnego i rodzinnego”:

„Każdy ma prawo do poszanowania życia prywatnego i rodzinnego, domu i komunikowania się”.

5. Artykuł 24 ust. 2 karty stanowi, że „[w]e wszystkich działaniach dotyczących dzieci, zarówno podejmowanych przez władze publiczne, jak i instytucje prywatne, należy przede wszystkim uwzględnić najlepszy interes dziecka”.

2. Rozporządzenie nr 2201/2003

6. Jak wynika z motywu 2 rozporządzenia nr 2201/2003, „Rada Europejska w Tampere zatwierdziła zasadę wzajemnego uznawania orzeczeń sądowych jako podstawę dla stworzenia prawdziwej przestrzeni sprawiedliwości oraz określiła jako priorytet prawo do odwiedzin [osobistej styczności z dzieckiem]”.

7. Zgodnie z motywem 5 tego rozporządzenia „[w] celu zapewnienia równego traktowania wszystkich dzieci niniejsze rozporządzenie obejmuje wszystkie orzeczenia w sprawach odpowiedzialności rodzicielskiej, łącznie ze środkami mającymi na celu ochronę dziecka, niezależnie od jakiegokolwiek związku z postępowaniem w sprawach małżeńskich”.

8. Motyw 12 rzeczonego rozporządzenia stanowi, że „[p]odstawy jurysdykcji w sprawach odpowiedzialności rodzicielskiej ustanowione w niniejszym rozporządzeniu ukształtowane są zgodnie z zasadą dobra dziecka, w szczególności według kryterium bliskości. Oznacza to, że jurysdykcja powinna należeć w pierwszej kolejności do sądów państw członkowskich zwykłego pobytu dziecka, z wyjątkiem niektórych przypadków zmiany miejsca pobytu dziecka lub w następstwie porozumienia zawartego między podmiotami odpowiedzialności rodzicielskiej”.

9. W odniesieniu do zakresu stosowania rozporządzenia nr 2201/2003 art. 1 tego rozporządzenia stanowi:

„1. Niniejsze rozporządzenie ma zastosowanie, bez względu na rodzaj sądu, w sprawach cywilnych dotyczących:

- a) rozvodu, separacji lub unieważnienia małżeństwa;
- b) przyznawania, wykonywania, przekazywania, pełnego lub częściowego pozbawienia odpowiedzialności rodzicielskiej.

2. Sprawy, o których mowa w ust. 1 lit. b), dotyczą w szczególności:

- a) pieczy nad dzieckiem i prawa do osobistej styczności z dzieckiem;

[...]”.

10. Jeśli chodzi o definicje, art. 2 tego rozporządzenia przewiduje w pkt 1, 7, 8, 9 i 10:

„1) »sąd« obejmuje wszelkie organy państw członkowskich, które są właściwe w sprawach, które zgodnie z art. 1 wchodzi w zakres stosowania niniejszego rozporządzenia;

[...]

7) »odpowiedzialność rodzicielska« oznacza ogół praw i obowiązków, które zostały przyznane osobie fizycznej lub prawnej orzeczeniem, z mocy prawa lub poprzez prawnie wiążące porozumienie, dotyczących osoby lub majątku dziecka. Pojęcie to obejmuje w szczególności pieczę nad dzieckiem oraz prawo do osobistej styczności z dzieckiem;

8) »podmiot odpowiedzialności rodzicielskiej« oznacza każdą osobę, na której spoczywa odpowiedzialność rodzicielska za dziecko;

9) »piecza nad dzieckiem« obejmuje prawa i obowiązki związane z opieką nad osobą dziecka, w szczególności prawo do określania miejsca pobytu dziecka;

10) »prawo do osobistej styczności z dzieckiem« obejmuje w szczególności prawo do zabrania dziecka na czas ograniczony do innego miejsca niż miejsce zwykłego pobytu”.

11. W odniesieniu do jurysdykcji ogólnej art. 8 tego rozporządzenia ma następujące brzmienie:

„1. W sprawach odpowiedzialności rodzicielskiej jurysdykcję mają sądy państwa członkowskiego, w którym w chwili wniesienia pozwu lub wniosku dziecko ma zwykły pobyt.

2. Ustęp 1 ma zastosowanie z zastrzeżeniem przepisów art. 9, 10 i 12”.

B. Prawo bułgarskie

12. W odniesieniu do prawa do osobistej styczności z dzieckiem członków rodziny art. 128 Semeen kodets (bułgarskiego kodeksu rodzinnego) stanowi:

„1. Dziadek i babcia mogą wystąpić do Rayonen sad (sądu rejonowego, Bułgaria) aktualnego miejsca zamieszkania dziecka o określenie warunków wykonywania prawa do osobistej styczności z dzieckiem, gdy leży to w interesie dziecka. Takie prawo przysługuje także dziecku.

2. Sąd stosuje odpowiednio art. 59 ust. 8 i 9.

3. Jeżeli rodzic, któremu sąd przyznał prawo do osobistej styczności z dzieckiem, jest czasowo niezdolny do wykonywania tego prawa z powodu nieobecności lub choroby, prawo to może być wykonywane przez babcię i dziadka dziecka”.

13. Zakon za litsata i semeystvoto (ustawa o osobach i rodzinie) (DV nr 182 z dnia 9 sierpnia 1949 r., w wersji z późniejszymi zmianami opublikowanej w DV nr 120 z dnia 29 grudnia 2002 r.) przewiduje w art. 4:

„Osoby w wieku powyżej 14 lat i poniżej 18 lat stanowią starszą kategorię osób małoletnich.

Dokonują one czynności prawnych za zgodą rodziców lub opiekunów, natomiast mogą wykonywać samodzielnie drobne czynności życia codziennego w celu zaspokojenia ich własnych potrzeb, oraz mogą rozporządzać tym, co nabyły poprzez swoją pracę”.

III. Okoliczności faktyczne leżące u podstaw sporu w postępowaniu głównym, pytanie prejudycjalne i postępowanie przed Trybunałem

14. Neli Valcheva jest matką Mariany Kolevej oraz babcią Christosa Babanarakisa, urodzonego w dniu 8 kwietnia 2002 r. z małżeństwa M. Kolewvj z Georgiossem Babanarakisem. Małżeństwo to zostało rozwiązane przez grecki sąd, który przyznał pieczę nad Christosem Babanarakisem jego ojcu. Grecki sąd określił sposób wykonywania prawa do osobistej styczności między matką a dzieckiem poprzez Internet i telefonicznie, a także osobiste spotkania w Grecji przez kilka godzin jeden raz w miesiącu.

15. Neli Valcheva stwierdziła, że nie miała możliwości utrzymywania należytych kontaktów ze swoim wnukiem. Prośba o wsparcie skierowana do władz greckich nie przyniosła rezultatu. Zwróciła się więc do Rayonen sad (sądu rejonowego), na podstawie art. 128 kodeksu rodzinnego, o szczegółowe określenie sposobu wykonywania prawa do osobistej styczności pomiędzy nią i jej małoletnim wnukiem. Wniosła o umożliwienie jej styczności z nim regularnie w jeden weekend każdego miesiąca, jak również o umożliwienie jej goszczenia go w jej domu przez okres dwóch lub trzech tygodni w trakcie wakacji, dwa razy w roku.

16. Rayonen sad (sąd rejonowy) stwierdził, że nie jest właściwy do rozpatrzenia wniosku N. Valchevej. Okrazhen sad – Burgas (sąd okręgowy w Burgas, Bułgaria), potwierdził w postępowaniu odwoławczym rozstrzygnięcie zapadłe w pierwszej instancji, opierając się na rozporządzeniu nr 2201/2003. Sąd ten orzekł, że rozporządzenie stosuje się do spraw dotyczących prawa do osobistej styczności z dzieckiem szerszego kręgu krewnych, w tym babć i dziadków, przy czym zgodnie z art. 8 tego rozporządzenia jurysdykcja należy do sądów państwa członkowskiego, w którym dziecko miało miejsce zwykłego pobytu w chwili zwrócenia się do sądu, a mianowicie do sądów greckich.

17. Neli Valcheva wniosła skargę kasacyjną do Varhoven kasatsionen sad (najwyższego sądu kasacyjnego). Sąd ten wskazuje, że skłania się ku stanowisku sądu odwoławczego, ale podkreśla, że w celu określenia właściwego sądu kluczowe znaczenie ma dla niego ustalenie, czy rozporządzenie nr 2201/2003 ma zastosowanie do prawa do osobistej styczności z dzieckiem przysługującego babciom i dziadkom.

18. W tych okolicznościach Varhoven kasatsionen sad (najwyższy sąd kasacyjny) wyrokiem z dnia 29 maja 2017 r., który wpłynął do sekretariatu Trybunału w dniu 6 czerwca 2017 r., postanowił zawiesić postępowanie i zwrócić się do Trybunału z następującym pytaniem prejudycjalnym:

„Czy wskazane w art. 1 ust. 2 lit. a) i w art. 2 pkt 10 rozporządzenia nr 2201/2003 pojęcie »prawa do osobistej styczności z dzieckiem« należy interpretować w ten sposób, że ma ono zastosowanie nie tylko w stosunkach między rodzicami a dziećmi, lecz także w stosunkach z innymi niż rodzice krewnymi, a mianowicie z babcią i dziadkiem?».

19. Wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym został doręczony stronom w dniu 6 lipca 2017 r. Po raz drugi ten wniosek wysłano do pozwanego w dniu 15 września 2017 r. Zainteresowanym stronom wyznaczono termin składania uwag na piśmie upływający między dniem 18 września a dniem 4 grudnia 2017 r. Sąd odsyłający i strony te zostały w ramach rzeczzonego doręczenia poinformowane o decyzji Trybunału co do rozpatrzenia wniosku o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym w pierwszej kolejności zgodnie z art. 53 § 3 regulaminu postępowania przed Trybunałem.

20. Uwagi na piśmie zostały przedłożone przez Republikę Czeską oraz Komisję Europejską. Wobec tego, że żaden z zainteresowanych nie złożył stosownego wniosku, Trybunał postanowił orzec bez przeprowadzenia rozprawy.

IV. Analiza

21. W sytuacji rozpatrywanej w postępowaniu głównym N. Valcheva, obywatelka Bułgarii, jest babcią ze strony matki małoletniego dziecka urodzonego w dniu 8 kwietnia 2002 r.³. Od momentu rozwiązania małżeństwa rodziców dziecko, wraz ze swoim ojcem, obywatelem greckim, ma miejsce zwykłego pobytu w Grecji. Babcia domaga się ustalenia prawa do osobistej styczności ze swoim wnukiem.

22. Niemniej jednak w zakresie, w jakim zgodnie z informacjami przedstawionymi przez sąd odsyłający pieczę nad dzieckiem przyznano ojcu, podczas gdy matka ma jedynie prawo do osobistej styczności z dzieckiem, powstaje pytanie, czy jedno z dziadków, które pragnie utrzymać osobistą więź z wnukiem, może powoływać się na zasady jurysdykcji ustanowione w rozporządzeniu nr 2201/2003 domagając się ustalenia prawa do osobistej styczności z dzieckiem.

A. Uwagi ogólne

23. Zanim przystąpię do analizy pytania prejudycjalnego, warto sformułować, jak sądzę, pewną liczbę uwag ogólnych, które pozwolą określić kontekst, w jaki wpisuje się rozporządzenie nr 2201/2003. Uwagi te odnoszą się do wpływu integracji europejskiej na kompetencje Unii w dziedzinie prawa prywatnego międzynarodowego, do kontekstu społeczno-ekonomicznego i nadrzędnego interesu dziecka.

1. Integracja europejska a prawo międzynarodowe prywatne

24. Od publikacji sprawozdania wyjaśniającego do konwencji brukselskiej z dnia 28 maja 1998 r.⁴ upłynęło niemal 20 lat. W sprawozdaniu słusznie podkreślono konieczność rozwiązania pojawiających się w dziedzinie prawa rodzinnego problemów w ramach integracji europejskiej. W latach 90. XX w. kwestia „uwspólnotowienia” prawa prywatnego zajmowała bowiem poczesne miejsce w programach akademickich, wśród projektów badawczych i na konferencjach akademickich⁵. W programie kursów prowadzonych w Haskiej Akademii Prawa Międzynarodowego⁶ widoczne było szczególne zainteresowanie wynikami tych debat i przemysłów na temat wpływu zasad „wspólnotowych” na prawo prywatne międzynarodowe i konsekwencji integracji europejskiej dla jego rozwoju.

25. Stwierdzono między innymi, że rozwój Unii i jej celów miał rzeczywisty wpływ na jej kompetencje własne w dziedzinie prawa prywatnego międzynarodowego. Rola europejskiego prywatnego prawa międzynarodowego, z początku bardzo ograniczona z uwagi na pierwotny cel w postaci utworzenia wspólnego rynku, wzrosła bowiem po wprowadzenia drugiego celu, a mianowicie obywatelstwa

3 Sąd odsyłający wyjaśnia, że prawo bułgarskie dokonuje rozróżnienia pomiędzy osobami małoletnimi poniżej 14. roku życia („małoletnimi”) i osobami małoletnimi między 14. a 18. rokiem życia („niepełnoletni”, to jest dosłownie „niepełnoletni[mi]”, którzy mają ograniczoną zdolność do czynności prawnych). Należy uściślić w tym względzie, że rozporządzenie nr 2201/2003 stosuje się do wszystkich „dzieci” bez wyjątku i nie ustanawia żadnej granicy wieku. Zgodnie z piśmiennictwem „w obliczu braku takiego określenia, a także braku autonomicznej definicji wspólnotowej pojęcia »dziecka«, w celu ustalenia, do jakiego wieku człowiek jest dzieckiem, należy odnieść się do przepisów prawa krajowego”, zob. S. Corneloup, *Les règles de compétence relatives à la responsabilité parentale, Le nouveau droit communautaire du divorce et de la responsabilité parentale*, actes du colloque organisé les 7 et 8 avril 2005 par le Centre de droit de la famille de l’université Lyon III, Dalloz, 2005, s. 69–84.

4 Akt Rady z dnia 28 maja 1998 r. w sprawie sporządzenia na podstawie art. K.3 Traktatu o Unii Europejskiej Konwencji w sprawie jurysdykcji oraz uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach małżeńskich (Dz.U. 1998, C 221, s. 1, zwanej dalej „konwencją brukselską z 1998 r.”). Sprawozdanie wyjaśniające do tej konwencji na podstawie art. K.3 Traktatu o Unii Europejskiej w sprawie jurysdykcji oraz uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach małżeńskich, przygotowane przez Alegrię Borrás, profesor prawa prywatnego międzynarodowego na uniwersytecie w Barcelonie (Dz.U. 1998, C 221, s. 27, zwane dalej „sprawozdaniem Borrás”).

5 Zobacz w szczególności B. von Hoffmann, (ed.), *European Private International Law*, Nijmegen, 1998, s. 13–37; Ch. Kohler, *Interrogations sur les sources du droit international privé après le Traité d’Amsterdam*, *Revue critique de droit international privé*, 1999, n° 1, s. 1.

6 Zobacz w szczególności, A.V.M. Struycken, *Les conséquences de l’intégration européenne sur le développement du droit international privé*, *Recueil des cours*, tome 232, 1992, s. 256–383; M. Fallon, *Les conflits de lois et de juridictions dans un espace économique intégré. L’expérience de la Communauté européenne*, *Recueil des cours*, tome 253, 1995, s. 9–290; A. Borrás, *Le droit international privé communautaire: réalités, problèmes et perspectives d’avenir*, *Recueil des cours*, tome 317, 2005, s. 313–516.

europejskiego, który umożliwił Unii wyjście poza granice zwykłej integracji gospodarczej i zmierzanie w stronę Europy obywateli⁷. Ponadto po wejściu w życie traktatu z Amsterdamu do postępów w realizacji projektu europejskiego przyczynił się cel trzeci: ustanowienie przestrzeni wolności, bezpieczeństwa i sprawiedliwości, która gwarantuje swobodny przepływ osób, zapewnia regulację rosnącej mobilności obywateli oraz nadaje treść rzeczonemu obywatelstwu europejskiemu⁸, w szczególności dzięki prawu dostępu do wymiaru sprawiedliwości⁹. Co się tyczy tego prawa, które ma istotne znaczenie dla realizacji innych praw procesowych i podstawowych, wydaje mi się oczywiste, że aby proces integracji europejskiej miał dla obywateli Unii charakter rzeczywisty, istotne jest, aby w dziedzinach takich jak uznawanie i wykonywanie orzeczeń mogły zostać osiągnięte „szybkie i wymierne wyniki”¹⁰.

26. Taki jest zatem kontekst, w który, ogólnie rzecz biorąc, wpisują się przepisy europejskiego prawa międzynarodowego prywatnego, a w szczególności przepisy rozporządzenia nr 2201/2003 dotyczące jurysdykcji, uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej.

2. Ewolucja społeczeństwa a rozporządzenie nr 2201/2003

27. Chciałbym również poruszyć kwestię wpływu zmian, które zaszły w ostatnich dziesięcioleciach w społeczeństwie, na zakres stosowania prawodawstwa Unii dotyczącego odpowiedzialności rodzicielskiej. Pozwoli to lepiej określić kontekst rozporządzenia nr 2201/2003 do celów analizy pytania przedłożonego przez sąd odsyłający.

28. Co się tyczy, w pierwszej kolejności, zmian społecznych zachodzących w Unii (i, ogólnie, w społeczeństwie zachodnim), należy zauważyć po pierwsze, że zmiany gospodarcze związane z globalizacją doprowadziły do głębokich przemian w stosunkach pracy, których konsekwencją jest zwłaszcza zjawisko rozdzielenia miejsca zwykłego pobytu i miejsca pracy. Rzeczą normalną stało się dla obywateli Unii mieszkanie w jednym państwie członkowskim i pracowanie w innym państwie członkowskim. Sytuacja jest jednak bardziej złożona w przypadku obywateli zamieszkujących w jednym państwie członkowskim i oddelegowanych do kraju trzeciego z ramienia przedsiębiorstwa z siedzibą w innym państwie członkowskim. Zmiany te wpływają również istotnie na życie rodzinne obywateli Unii.

29. Poza tym równie głębokie przemiany zachodzą w sposobie życia obywateli postrzeganych w aspekcie społeczno-kulturowym. Zjawisko rodzin, których członkowie (rodzice i dzieci) mają podwójną lub różną przynależność państwową (co jest nierozdzielnie związane ze swobodą przepływu osób i, ogólniej, z globalizacją), różnorodność form związków i form wspólnego pożycia, innych aniżeli związek małżeński, zwłaszcza rejestrowane związki partnerskie (tzw. „Pacs”), nowe formy struktur rodzinnych, w szczególności rodziny, w których funkcjonuje tylko jeden rodzic, rodziny

7 Zobacz podobnie A. Borrás, op.cit., s. 333–369. Zobacz również sprawozdanie Borrás, s. 28: „Integracja europejska była u zarania procesem głównie gospodarczym, a wprowadzone instrumenty prawne miały zatem służyć integracji tego właśnie rodzaju. Jednak w ostatnich latach zaszły głębokie zmiany i obecnie integracja, wykraczająca poza wymiar gospodarczy, wpływa stopniowo, lecz coraz głębiej, na życie obywateli europejskich” [tłumaczenie nieoficjalne, podobnie jak wszystkie cytaty z tego dokumentu poniżej].

8 Motyw 1 rozporządzenia nr 2201/2003 przypomina ów cel Unii w następujący sposób: „Wspólnota Europejska postawiła sobie za cel stworzenie przestrzeni wolności, bezpieczeństwa i sprawiedliwości, w której ramach zapewniony jest swobodny przepływ osób”.

9 Jeśli chodzi o dostęp dzieci do wymiaru sprawiedliwości, a w szczególności prawo do utrzymywania kontaktu z obojgiem rodziców w sprawach transgranicznych, szczególne znaczenie ma dyrektywa w sprawie dostępu do wymiaru sprawiedliwości, a mianowicie dyrektywa Rady 2003/8/WE z dnia 27 stycznia 2003 r. w celu usprawnienia dostępu do wymiaru sprawiedliwości w sporach transgranicznych poprzez ustanowienie minimalnych wspólnych zasad odnoszących się do pomocy prawnej w sporach o tym charakterze (Dz.U. 2003, L 26, s. 41 – wyd. spec. w jęz. polskim, rozdz. 3, t. 35, s. 134).

10 Zobacz podobnie A. Borrás, op.cit., s. 369. Zobacz również P. Lagarde, En guise de synthèse, *Quelle architecture pour un code européen de droit international privé*, M. Fallon, P. Lagarde, i S. Poillot-Peruzzetto (dir.), Peter Lang, 2011, s. 365–388, s. 366: „Z punktu widzenia prawa prywatnego międzynarodowego oznacza to, że przewidziany kodeks nie powinien już ograniczać się do zasad gwarantujących wykonywanie czterech podstawowych swobód traktatu założycielskiego w dziedzinie gospodarki. Powinien on zapewnić obywatelom europejskim nie tylko swobodny przepływ w ramach Unii na potrzeby prowadzonej przez nich działalności gospodarczej, ale również – gdy przemieszczają się w Unii, i to niezależnie od przyczyny podróży – wszelkie gwarancje bezpieczeństwa i sprawiedliwości” [tłumaczenie nieoficjalne].

zrekonstruowane lub rodziny, w skład której wchodzi rodzice tej samej płci, a także nowe formy rodzicielstwa w odniesieniu do dzieci urodzonych w poprzednim związku, dzieci urodzonych w następstwie prokreacji medycznie wspomaganej lub przysposobionych – to tylko niektóre z przykładów. Zróżnicowanie struktur rodzinnych jest zatem elementem rzeczywistości współczesnego społeczeństwa. Niektóre z tych zjawisk nie są tak naprawdę nowe, ale od lat 60. XX w. zmiany nasiliły się i rozwinęły w postępie geometrycznym. Owe przemiany gospodarcze i społeczno-kulturowe, których rozmaite skutki dla życia obywateli następują w szybkim tempie, w niektórych przypadkach wymagają ponownego rozważenia założeń leżących u podstaw systemów prawnych i norm oraz dostosowania prawa, w szczególności prawa Unii (w tym prawa prywatnego międzynarodowego).

30. W drugiej kolejności, odnosząc się bardziej szczegółowo do wpływu zmian społecznych na rozporządzenie nr 2201/2003, należy stwierdzić, że w odniesieniu do sporów dotyczących dzieci zakres tego rozporządzenia uległ znacznemu rozszerzeniu w stosunku do konwencji brukselskiej z 1998 r.¹¹ oraz rozporządzenia nr 1347/2000¹². W istocie bowiem, o ile rozporządzenie nr 1347/2000 dotyczyło wyłącznie postępowań cywilnych dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej za wspólne dzieci małżonków przy okazji postępowań dotyczących rozwiązania (rozvodu lub unieważnienia) związku małżeńskiego lub separacji prawnej¹³, o tyle rozporządzenie nr 2201/2003 dotyczy obecnie, niezależnie od rodzaju sądu, „wszystkich sporów” w dziedzinie odpowiedzialności rodzicielskiej. W celu zapewnienia równego traktowania „wszystkich dzieci”, bez czynienia w tym zakresie żadnych rozróżnień, ma ono zastosowanie do sytuacji dzieci z poprzedniego związku i dzieci pozamałżeńskich, niezależnie od tego, czy odpowiedzialność rodzicielska jest wykonywana przez rodziców czy przez osoby trzecie, biorąc także pod uwagę rodziny zrekonstruowane.

31. Jednak pomimo starań prawodawcy Unii zmierzających do dostosowania prawodawstwa w dziedzinie odpowiedzialności rodzicielskiej do zmian zachodzących w społeczeństwie, zmiany te następują w tempie znacznie szybszym niż proces dostosowania legislacyjnego, i jest oczywiste, że pozostaną pewne „szare strefy”, w których prawodawstwo nie udziela wyraźnych odpowiedzi. Sprawa rozpatrywana w postępowaniu głównym jest właśnie przykładem takiej szarej strefy wytworzonej przez ewolucję społeczeństwa, w szczególności, w odniesieniu do osobistych więzi dziecka z innymi osobami, z którymi jest związane poprzez prawne lub faktyczne więzi „rodzinne” (takimi jak poprzedni małżonek jednego z rodziców, rodzeństwo dziecka, dziadkowie lub partner rodzica będącego podmiotem odpowiedzialności rodzicielskiej). W owych szarych strefach mogą powstawać wątpliwości, nawet paradoksalne, co do istnienia prawa do osobistej styczności z dzieckiem osób innych niż rodzice, w niniejszym przypadku babci lub dziadka.

32. Można by zadać sobie pytanie, czy w odniesieniu konkretnie do babci i dziadka niepewność ta nie jest dziwna, jeśli zważyć, że co do zasady i z zastrzeżeniem nadrzędnego interesu dziecka osobista więź pomiędzy babcią i dziadkiem a wnukami jest dla dzieci, zwłaszcza w społeczeństwie podlegającym ciągłym zmianom, istotnym źródłem stabilizacji i ważnym czynnikiem więzi międzypokoleniowej, które niewątpliwie przyczyniają się do budowania ich własnej tożsamości?

11 Konwencja ta nigdy nie weszła w życie, ponieważ została zastąpiona rozporządzeniem Rady (WE) nr 1347/2000 z dnia 29 maja 2000 r. w sprawie jurysdykcji, uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach małżeńskich i w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej za dzieci obojga małżonków (Dz.U. 2000, L 160, s. 19 – wyd. spec. w jęz. polskim, rozdz. 19, t. 1, s. 209) w następstwie „uwspólnotowienia” współpracy sądowej w sprawach cywilnych poprzez przeniesienie stosownego rozdziału traktatu z dawnego filaru trzeciego do filaru pierwszego (część III tytuł IV traktatu WE) wraz z wejściem w życie traktatu z Amsterdamu w dniu 1 maja 1999 r.

12 Od momentu przyjęcia rozporządzenia nr 1347/2000 jego zakres stosowania był uznawany za bardzo ograniczony. Na temat pozytywnych i negatywnych aspektów tego rozporządzenia zob. A. Borrás, *Le règlement n° 1347/2000 sur la compétence, la reconnaissance et l'exécution des décisions en matière matrimoniale et en matière de responsabilité parentale des enfants communs*, *Petites affiches*, 2002, n° 248, s. 12. „Chaotyczne i częste wprowadzanie kolejnych aktów prawnych w samej tylko dziedzinie odpowiedzialności rodzicielskiej i ustania małżeństwa” wynika w szczególności z istnienia różnych krajowych tradycji, bardziej specyficznych i bardziej wrażliwych, niż ma to miejsce w dziedzinie majątkowej, zob. B. Ancel, H. Muir Watt, *L'intérêt supérieur de l'enfant dans le concert des juridictions: le règlement Bruxelles II bis*, *Revue critique de droit international privé*, 2005, n° 94(4), s. 569–586.

13 Innymi słowy, rozporządzenie nr 1347/2000 nie znajdowało zastosowania do dzieci urodzonych poza małżeństwem w okresie kryzysu małżeńskiego ani do ochrony dzieci par nieznajdujących się w kryzysie małżeńskim. A. Borrás, s. 12. W odniesieniu do rozporządzenia nr 1347/2000 zob. w szczególności H. Gaudemet-Tallon, *Le règlement n° 1347/2000...*, *Journal de droit international*, 2001, s. 381.

3. Zasada pierwszeństwa nadrzędnego interesu dziecka

33. Nie mogę zakończyć tej części poświęconej uwagom ogólnym bez omówienia najważniejszej zasady rozporządzenia nr 2201/2003: pierwszeństwa nadrzędnego interesu dziecka.

34. Zasada ta jest jedną z zasad leżących u podstaw porządku prawnego Unii¹⁴. W tym względzie nie dość, że wszystkie państwa członkowskie ratyfikowały Konwencję Narodów Zjednoczonych o prawach dziecka¹⁵, to jeszcze Trybunał miał ponadto okazję przypomnieć, że konwencja ta wiąże każde z państw członkowskich i jest jednym z wielu aktów międzynarodowych dotyczących ochrony praw człowieka, które Trybunał uwzględnia dla celów stosowania zasad ogólnych prawa Unii¹⁶. Po drugie, art. 3 ust. 3 TUE stanowi, że „Unia ustanawia rynek wewnętrzny”, a następnie stwierdza, że Unia „wspiera sprawiedliwość [...], solidarność między pokoleniami i ochronę praw dziecka”¹⁷.

35. Co się tyczy rozporządzenia nr 2201/2003, akt ten opiera się na zasadzie nadrzędności interesu dziecka i przestrzegania jego praw. Jego motyw 33 przewiduje bowiem, że rozporządzenie to zmierza, w szczególności, do zapewnienia przestrzegania podstawowych praw dziecka określonych w art. 24 karty. Artykuł ten uznaje dzieci za niezależnych i autonomicznych posiadaczy praw, czyniąc z nadrzędnego interesu dziecka aspekt o zasadniczym znaczeniu dla władz publicznych i instytucji prywatnych¹⁸. W tym względzie należy wspomnieć również o art. 7 karty, dotyczącym poszanowania życia prywatnego i rodzinnego.

36. Odnosząc się bardziej szczegółowo do podstaw jurysdykcji w sprawach odpowiedzialności rodzicielskiej ustanowionych w rozporządzeniu nr 2201/2003, są one ukształtowane zgodnie z tą zasadą, w szczególności w oparciu o kryterium bliskości. Tym samym do rozstrzygania wszelkich kwestii dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej, a w rezultacie prawa do osobistej styczności z dzieckiem, najlepiej usytuowane są sądy miejsca zwykłego pobytu dziecka¹⁹. Ponadto w interesie dziecka rozporządzenie nr 2201/2003 pozwala – wyjątkowo i w określonych okolicznościach – na przekazanie sprawy przez sąd mający jurysdykcję sądowi innego państwa członkowskiego, jeżeli ten jest lepiej usytuowany dla rozpoznania sprawy²⁰.

37. Wreszcie Trybunał uznał pierwszeństwo interesu dziecka za pryzmat, przez który należy odczytywać przepisy prawa Unii²¹. W swoim orzecznictwie odwołuje się on do interesu dzieci w kontynuowaniu ich życia rodzinnego, chronionego też przez prawo podstawowe do poszanowania życia rodzinnego gwarantowane w art. 8 europejskiej Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności²².

14 Na temat przeglądu dorobku prawnego Unii w dziedzinie praw dziecka zob. opracowanie Komisji Europejskiej, DG ds. Sprawiedliwości, *EU acquis and policy documents on the rights of the child*, grudzień 2015 r., s. 1–83. Zobacz także moja opinia w sprawie Chavez Vilchez i in. (C-133/15, EU:C:2016:659, pkt 42).

15 Konwencja zawarta w dniu 20 listopada 1989 r. w Nowym Jorku. Jej art. 3 ust. 1 przewiduje, że „[w]e wszystkich działaniach dotyczących dzieci, podejmowanych przez publiczne lub prywatne instytucje opieki społecznej, sądy, władze administracyjne lub ciała ustawodawcze sprawą nadrzędną będzie najlepsze zabezpieczenie interesów dziecka”.

16 Zobacz wyrok z dnia 27 czerwca 2006 r., Parlament/Rada (C-540/03, EU:C:2006:429, pkt 37 i przytoczone tam orzecznictwo).

17 Ochrona praw dziecka jest również ważnym elementem polityki zewnętrznej Unii. Zobacz art. 3 ust. 5 TUE.

18 W art. 24 karty ustanowiono trzy podstawowe zasady praw dziecka: prawo do wyrażania opinii stosownie do wieku i stopnia dojrzałości (art. 24 ust. 1), prawo do uwzględnienia ich najlepszego interesu jako najważniejszej przesłanki we wszystkich dotyczących ich działaniach (art. 24 ust. 2) i prawo do utrzymywania stałego, osobistego związku i bezpośredniego kontaktu z obojgiem rodziców, chyba że jest to sprzeczne z ich interesami (art. 24 ust. 3).

19 Zobacz motyw 12 oraz art. 8 rozporządzenia nr 2201/2003.

20 Zobacz motyw 13 oraz art. 15 rozporządzenia nr 2201/2003. Należy również zauważyć, że rozporządzenie to zwraca szczególną uwagę na wysłuchanie dziecka. Zobacz w tym względzie motyw 19, art. 41 ust. 2 lit. c) i art. 42 ust. 2 lit. a) rozporządzenia nr 2201/2003.

21 W art. 24 karty ustanowiono trzy podstawowe zasady praw dziecka: prawo do wyrażania opinii stosownie do wieku i stopnia dojrzałości (art. 24 ust. 1), prawo do uwzględnienia ich najlepszego interesu jako najważniejszej przesłanki we wszystkich dotyczących ich działaniach (art. 24 ust. 2) i prawo do utrzymywania stałego, osobistego związku i bezpośredniego kontaktu z obojgiem rodziców, chyba że jest to sprzeczne z ich interesami (art. 24 ust. 3).

22 Europejska Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności podpisana w Rzymie w dniu 4 listopada 1950 r. (zwana dalej „EKPC”).

38. Nie ulega zatem wątpliwości, że zasadą pierwszeństwa interesu dziecka należy kierować się w ramach wykładni teleologicznej przepisów rozporządzenia nr 2201/2003 dotyczących, tak jak ma to miejsce w niniejszej sprawie, wniosków babć i dziadków o ustalenie prawa do osobistej styczności z dzieckiem. Do kwestii tej powrócę później.

B. Pytanie prejudycjalne

39. Poprzez swoje pytanie sąd odsyłający dąży w istocie do ustalenia, czy pojęcie „prawa do osobistej styczności z dzieckiem”, o którym mowa w art. 1 ust. 2 lit. a) oraz w art. 2 pkt 10 rozporządzenia nr 2201/2003, należy interpretować w ten sposób, że obejmuje ono prawo do osobistej styczności babć i dziadków z ich wnukami.

40. Mimo że pojęcie „prawa do osobistej styczności z dzieckiem” zostało jednoznacznie przywołane w art. 1 ust. 2 lit. a) oraz w art. 2 pkt 10 rozporządzenia nr 2201/2003, przepisy te nie określają wyraźnie, czy prawo to obejmuje prawo do osobistej styczności z dzieckiem innych osób niż rodzice.

41. Dokonując wykładni tych przepisów, konieczne jest zatem uwzględnienie nie tylko ich brzmienia, lecz także kontekstu, w który się wpisują, oraz celów realizowanych przez rozporządzenie nr 2201/2003.

42. Należy na wstępie wskazać, że w odniesieniu do pojęcia odpowiedzialności rodzicielskiej i celu rozporządzenia nr 2201/2003, rząd czeski i Komisja opowiedziały się w swoich uwagach na piśmie, opierając się w szczególności na brzmieniu tego rozporządzenia, za stanowiskiem, zgodnie z którym rozporządzenie to stosuje się do prawa do osobistej styczności babć i dziadków z dzieckiem. Sąd odsyłający wydaje się podzielać ten pogląd w postanowieniu odsyłającym²³.

1. Brzmienie i systematyka przepisów rozporządzenia nr 2201/2003

43. Jeśli chodzi o odpowiedzialność rodzicielską, art. 1 rozporządzenia nr 2201/2003 wyjaśnia, że ma ono zastosowanie, bez względu na rodzaj sądu, w sprawach cywilnych dotyczących: „[jej] przyznawania, wykonywania, przekazywania, pełnego lub częściowego pozbawienia”. W celu właściwego określenia zakresu stosowania rozporządzenia nr 2201/2003²⁴ ważne było doprecyzowanie przez prawodawcę Unii pojęcia odpowiedzialności rodzicielskiej. Pojęcie to nie zostało bowiem zdefiniowane ani w konwencji brukselskiej z 1998 r.²⁵, ani w rozporządzeniu nr 1347/2000. Prawodawca opowiedział się zatem za jednolitą definicją pojęcia odpowiedzialności rodzicielskiej²⁶. Pojęcie to zostało zdefiniowane w art. 2 pkt 7 rozporządzenia nr 2201/2003 jako „ogół praw i obowiązków, które zostały przyznane osobie fizycznej lub prawnej orzeczeniem, z mocy prawa lub poprzez prawnie wiążące porozumienie, dotyczących osoby lub majątku dziecka”. W związku z tym podmiotami odpowiedzialności rodzicielskiej mogą być zarówno osoby fizyczne, jak i osoby prawne²⁷. Co więcej, pojęcie odpowiedzialności rodzicielskiej obejmuje, w „szczególności”, prawo do pieczy nad

²³ Sąd odsyłający w pkt 5.3 postanowienia odsyłającego wyjaśnia bowiem, iż „pomimo, że takie rozumienie nie wynika bezpośrednio z brzmienia rozporządzenia [...], można je wywieść z ogólnej systematyki, treści oraz celu rozporządzenia”.

²⁴ Zobacz pkt 30 niniejszej opinii.

²⁵ Co się dotyczy pojęcia odpowiedzialności rodzicielskiej w konwencji brukselskiej z 1998 r., sprawozdanie Borrás wskazuje, że pojęcie to „powinno zostać doprecyzowane przez prawo krajowe państwa członkowskiego, w którym rozpatrywana jest kwestia tej odpowiedzialności”. Zatem w ramach tej konwencji prawa i obowiązki rodziców były określane przez prawo krajowe.

²⁶ Inaczej niż w przypadku konwencji brukselskiej z 1998 r. dla celów stosowania rozporządzenia nr 2201/2003 konieczna była wykładnia autonomiczna odpowiedzialności rodzicielskiej, co zostało ostatecznie potwierdzone poprzez zdefiniowanie tego pojęcia w art. 2 pkt 7 rozporządzenia. Zobacz podobnie W. Pintens, w: U. Magnus i P. Mankowski (eds), *Brussels IIbis Regulation*, European Commentaries on Private International Law, Sellier European Law Publishers, 2016, art. 1 pkt 59 i art. 2 pkt 19.

²⁷ Zupełnie czym innym jest kwestia wyznaczenia osoby, na której spoczywa odpowiedzialność rodzicielska. Rozporządzenie nr 2201/2003 nie określa, która osoba powinna być podmiotem odpowiedzialności rodzicielskiej, lecz powierza państwom członkowskim wybór podmiotu, w szczególności prawa do pieczy nad dzieckiem i prawa do osobistej styczności z dzieckiem. Zobacz podobnie wyrok z dnia 5 października 2010 r., McB. (C-400/10 PPU, EU:C:2010:582, pkt 40–43).

dzieckiem oraz prawo do osobistej styczności z dzieckiem, co oznacza, że może ono zostać podzielone na te dwa elementy²⁸. Z tego względu, w rozumieniu rozporządzenia nr 2201/2003, zarówno osoby, które są uprawnione i zobowiązane do sprawowania do pieczy nad dzieckiem, jak i osoby, które są uprawnione i zobowiązane do osobistej styczności z dzieckiem, wyznaczone zgodnie z prawem krajowym, mogą być uznane za podmioty odpowiedzialności rodzicielskiej, która obejmuje, w szczególności, oba te prawa²⁹.

44. Jeśli chodzi o prawo do osobistej styczności z dzieckiem, to zgodnie z brzmieniem art. 2 pkt 10 rozporządzenia nr 2201/2003 określa się je jako „w szczególności prawo do zabrania dziecka na czas ograniczony do innego miejsca niż miejsce zwykłego pobytu”. Definicja ta wskazuje zatem jedynie część treści prawa do osobistej styczności z dzieckiem, nie odnosząc się do osób, które mogą być jego podmiotami³⁰.

45. Artykuł 2 pkt 8 rozporządzenia nr 2201/2003 definiuje z kolei podmiot odpowiedzialności rodzicielskiej jako „każdą osobę, na której spoczywa odpowiedzialność rodzicielska za dziecko”³¹.

46. Z lektury art. 2 pkt 7, 8 i 10 rozporządzenia nr 2201/2003 wynika, moim zdaniem, że prawodawca Unii rozmyślnie posłużył się szerokimi definicjami w celu objęcia nimi wielu różnych przypadków. Zamiar ten widać w zastosowaniu ogólnych sformułowań, takich jak „ogół praw i obowiązków” lub „każda osoba” oraz wyrażenia „w szczególności”. Zwłaszcza użycie tego wyrażenia w definicji prawa do osobistej styczności z dzieckiem w art. 2 pkt 10 rozporządzenia nr 2201/2003 świadczy, moim zdaniem, o woli prawodawcy Unii, by zdefiniować zakres tego prawa szeroko.

47. W związku z tym, ponieważ pojęcie odpowiedzialności rodzicielskiej w świetle art. 2 pkt 7 i 8 rozporządzenia nr 2201/2003 obejmuje każdą osobę fizyczną lub prawną posiadającą prawo do osobistej styczności z dzieckiem – przy czym prawo to jest również zdefiniowane w sposób szeroki w art. 2 pkt 10 tego rozporządzenia – wydaje mi się jasne, że zarówno odpowiedzialność rodzicielska (jako pojęcie ogólne), jak i prawo do osobistej styczności z dzieckiem (jako element tego pojęcia ogólnego) mogą, dla celów tego rozporządzenia, należeć do każdej osoby fizycznej lub prawnej³².

48. Wprawdzie, jak wynika z definicji pojęcia odpowiedzialności rodzicielskiej, znajdującej się w pkt 7 tego artykułu, prawo do osobistej styczności z dzieckiem jest jedynie elementem odpowiedzialności rodzicielskiej³³. W szczególności w sytuacji takiej jak zaistniała w postępowaniu głównym, w której odpowiedzialność rodzicielska jest, zgodnie z prawem krajowym, wykonywana wspólnie przez rodziców, tylko rodzic (w niniejszej sprawie ojciec) sprawuje pieczę nad dzieckiem, podczas gdy drugi rodzic (w niniejszej sprawie matka) ma zazwyczaj prawo do osobistej styczności z dzieckiem. W związku z tym, jeżeli prawa do osobistej styczności z dzieckiem domaga się osoba trzecia, to dla

28 Prawo do pieczy nad dzieckiem jest zdefiniowane w art. 2 pkt 9 rozporządzenia nr 2201/2003 jako obejmujące „prawa i obowiązki związane z opieką nad osobą dziecka, w szczególności prawo do określania miejsca pobytu dziecka”. Odnośnie do tego pojęcia zob. wyrok z dnia 5 października 2010 r., McB. (C-400/10 PPU, EU:C:2010:582, pkt 40–43).

29 Zobacz w tym względzie S. Francq, *La responsabilité parentale en droit international privé. Entrée en vigueur du règlement Bruxelles II bis et du code de droit international privé*, *Revue trimestrielle de droit familial*, 2005, n° 3, s. 691–711. Zobacz też W. Pintens, op.cit., art. 2 pkt 23. Autorzy ci uważają ponadto, że posiadający prawo do osobistej styczności z wnukiem dziadek lub babcia są również podmiotem odpowiedzialności rodzicielskiej w rozumieniu rozporządzenia nr 2201/2003. Należy jednak zauważyć, że w niektórych krajowych systemach prawnych wyłącznie rodzice mogą być podmiotami odpowiedzialności rodzicielskiej, podczas gdy osoby trzecie mają jedynie ograniczone uprawnienia, nawet jeżeli zostało im przyznane prawo do osobistej styczności z dzieckiem.

30 W rozporządzeniu nr 2201/2003 definicja ta jest ograniczona jedynie *ratione temporis* (zob. sformułowanie „czas ograniczony”), a z tej definicji nie wynika żadne ograniczenie podmiotowe.

31 W definicji tej wyjaśniono, że podmiotami odpowiedzialności rodzicielskiej mogą być również osoby inne niż rodzice. Określenie to obejmuje nie tylko podmioty, którym odpowiedzialność rodzicielska została przyznana na podstawie filiacji, opieki i kurateli oraz podobnych instytucji prawnych, ale również osoby, którym została ona przyznana jako partnerom rodzica posiadającego odpowiedzialność rodzicielską. Zobacz W. Pintens, 2016, op.cit., art. 2 pkt 22.

32 W tym względzie zob. W. Pintens, op.cit., s. 88: „Since the Brussels Ibis Regulation has a broader scope – third persons can be holders of parental responsibility – there is no reason to exclude rights of access from the scope of the Regulation when the holder is a third person”.

33 Zobacz pkt 43 niniejszej opinii.

celów ustalenia jurysdykcji pojawia się pytanie, czy rozporządzenie nr 2201/2003 obejmuje również prawo do osobistej styczności z dzieckiem odrębne od tego, które zostało przyznane przez prawo krajowe jednemu z rodziców (matce w niniejszej sprawie), i czy, w konsekwencji, o umożliwienie korzystania z tego prawa mogą również wystąpić osoby trzecie, takie jak dziadkowie.

49. W celu udzielenia odpowiedzi na to pytanie należy przypomnieć, że z brzmienia i systematyki przepisów rozporządzenia nr 2201/2003 wynika, że zamiarem prawodawcy Unii było objęcie jak największej liczby sposobów, w jaki dziecko może utrzymywać osobistą więź nie tylko z rodzicami, ale także z innymi członkami rodziny lub osobami bliskimi³⁴. Moim zdaniem żaden z elementów rozpatrywanych definicji ani ich kontekstu zasadniczo nie stoi na przeszkodzie temu, aby babcia mogła powoływać się na zasady jurysdykcji określone w rozporządzeniu w celu egzekwowania prawa do osobistej styczności z dzieckiem.

50. Należy sprawdzić, czy wykładnia taka jest również poparta celem przepisów rozporządzenia nr 2201/2003.

2. Wykładnia celowościowa przepisów rozporządzenia nr 2201/2003

51. Wykładnia z uwzględnieniem celów rozporządzenia nr 2201/2003 również potwierdza stosowanie tego rozporządzenia do prawa do osobistej styczności babć i dziadków z dzieckiem.

52. Pragnę na początku przypomnieć, że jednym z celów rozporządzenia nr 2201/2003 jest ułatwienie wzajemnego uznawania orzeczeń sądowych. Wynika to z motywu 2 tego rozporządzenia, który podkreśla, że wzajemne uznawanie orzeczeń sądowych jest „podstawą dla stworzenia prawdziwej przestrzeni sprawiedliwości”³⁵. Z tego powodu uznawanie i wykonywanie orzeczeń wydanych w państwie członkowskim „powinno opierać się na zasadzie wzajemnego zaufania, a podstawy nieuznania orzeczenia powinny być ograniczone do niezbędnego minimum”, jak stanowi motyw 21 rozporządzenia nr 2201/2003. Ponadto, jak wynika z motywu 2 tego rozporządzenia, prawo do osobistej styczności z dzieckiem jest priorytetem prawodawcy Unii.

53. Następnie, jeśli chodzi o zapewnienie równego traktowania wszystkich dzieci, motyw 5 rozporządzenia nr 2201/2003 przewiduje, że rozporządzenie to obejmuje wszystkie orzeczenia w sprawach odpowiedzialności rodzicielskiej, łącznie ze środkami mającymi na celu ochronę dziecka, niezależnie od jakiegokolwiek związku z postępowaniem w sprawach małżeńskich³⁶. W tym względzie, jak wynika z analizy jego art. 2 pkt 7, 8 i 10, w rozporządzeniu nr 2201/2003 przyjęto szerokie rozumienie podmiotów odpowiedzialności rodzicielskiej, które obejmuje nie tylko każdą osobę fizyczną sprawującą odpowiedzialność rodzicielską w stosunku do dziecka, ale również osoby trzecie lub osoby prawne, takie jak organy ochrony dziecka.

³⁴ Tak jak ma to miejsce w przypadku partnera członka rodzica posiadającego odpowiedzialność rodzicielską. Dziecko może bowiem nawiązać osobistą, bardzo bliską, silną i stabilną więź z partnerem matki lub ojca. Zobacz pkt 45 niniejszej opinii i przypis 31.

³⁵ Zobacz również motyw 23 rozporządzenia nr 2201/2003; konkluzje z posiedzenia Rady Europejskiej w Tampere w dniach 15 i 16 października 1999 r., pkt 34, dostępne na następującej stronie internetowej: http://www.europarl.europa.eu/summits/tam_fr.htm, oraz dokument roboczy Komisji „Wzajemne uznawanie orzeczeń w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej”, COM(2001) 166 wersja ostateczna, s. 3 [tłumaczenie nieoficjalne].

³⁶ Jeśli rozporządzenie nr 2201/2003 obejmuje wszystkie orzeczenia w sprawach odpowiedzialności rodzicielskiej, to powinno też obejmować wszystkie orzeczenia dotyczące prawa do osobistej styczności z dzieckiem, przysługującego nie tylko rodzicom, ale również osobom trzecim, takim jak „w szczególności dziadkowie”. Zobacz podobnie W. Pintens, op.cit., art. 1 pkt 70.

54. Wreszcie pragnę przypomnieć, że jak należy wnioskować z pkt 35–37 niniejszej opinii, wynikające z rozporządzenia nr 2201/2003 reguły dotyczące odpowiedzialności rodzicielskiej, a w szczególności zasady jurysdykcji, zostały opracowane i – w konsekwencji – powinny być interpretowane nie w interesie wnioskodawcy, lecz w nadrzędnym interesie dziecka, w szczególności według kryterium bliskości³⁷. Tym samym wykładni celowościowej rozporządzenia nr 2201/2003 należy dokonać w świetle pierwszeństwa nadrzędnego interesu dziecka jako zasady przewodniej ustanowionej zarówno w motywach, jak i w przepisach tegoż rozporządzenia³⁸.

55. Jakie wnioski można wyciągnąć, w świetle powyższych rozważań, z analizy celów rozporządzenia nr 2201/2003?

56. Odpowiedź wydaje mi się już oczywista. Prawdą jest, że nie istnieją żadne przepisy szczególne mające zastosowanie do sytuacji takiej, jak w postępowaniu głównym, w której jedno z dziadków domaga się ustalenia prawa do osobistej styczności ze swoim wnukiem. Nie mamy tu jednak, moim zdaniem, do czynienia z luką prawną. Jak bowiem jasno wynika z celów rozporządzenia nr 2201/2003, nic nie uzasadnia wyłączenia z zakresu stosowania tego rozporządzenia prawa do osobistej styczności z dzieckiem, gdy o prawo do osobistej styczności z dzieckiem występuje osoba inna niż rodzice, mająca prawne lub faktyczne więzi rodzinne z dzieckiem, tak jak ma to miejsce w niniejszej sprawie. Ponadto przyznanie prawa do osobistej styczności z dzieckiem osobie innej niż rodzice może ingerować w prawa i obowiązki tych ostatnich (w niniejszej sprawie dotyczy to prawa ojca do pieczy nad dzieckiem i prawa matki do osobistej styczności z dzieckiem). Zatem w celu uniknięcia sprzecznych ze sobą środków i w najlepszym interesie dziecka konieczne jest, aby w przedmiocie prawa do osobistej styczności z dzieckiem orzekał ten sam sąd – sąd miejsca zwykłego pobytu dziecka³⁹.

57. W tym kontekście zgadzam się z argumentem Komisji, zgodnie z którym, gdyby wnioski zmierzające do ustalenia prawa do osobistej styczności z dzieckiem osób innych niż rodzice miały być wyłączone z zakresu stosowania rozporządzenia nr 2201/2003, jurysdykcja w odniesieniu do takich wniosków byłaby określana przez przepisy krajowe, które nie zostały zharmonizowane. Wzrosłoby ryzyko rozstrzygania sporu dotyczącego dziecka przez sąd, z którym nie ma ono ścisłej więzi, a także groźba równoległych postępowań i sprzecznych ze sobą orzeczeń, co byłoby niezgodne z celem rozporządzenia nr 2201/2003, które ma za zadanie ustanowienie jednolitych zasad jurysdykcji zgodnie z zasadą bliskości w postępowaniach sądowych.

58. Jak wynika zatem z pkt 43–57 niniejszej opinii, wykładnia przepisów rozporządzenia nr 2201/2003, zgodnie z którą rozporządzenie to odnosi się do wniosku jednego z dziadków o ustalenie prawa do osobistej styczności z dzieckiem, nie byłaby sprzeczna z celem realizowanym przez prawodawcę Unii w ramach tego rozporządzenia.

59. Jak wyjaśnię poniżej, taka wykładnia znajduje potwierdzenie w historii powstania rozporządzenia nr 2201/2003.

³⁷ Zobacz motyw 12 rozporządzenia nr 2201/2003.

³⁸ Zobacz pkt 73 i 74 niniejszej opinii.

³⁹ Tym bardziej że przepisy kolizyjne określające prawo właściwe dla kwestii odpowiedzialności rodzicielskiej nie są zharmonizowane. W związku z tym, gdyby w przedmiocie odpowiedzialności rodzicielskiej szeregu osób (rodziców i dziadków) orzekały sądy różnych państw członkowskich, stosowałyby one przepisy kolizyjne wynikające z ustaw krajowych. Tymczasem przepisy te mogą charakteryzować się bardzo dużymi różnicami. Orzeczenia w przedmiocie odpowiedzialności rodzicielskiej wykonywanej przez szereg różnych osób byłyby w takiej sytuacji wydawane przez sądy różnych państw i na mocy znacząco różniących się ustaw, chociaż orzeczenia te dotyczyłyby w istocie tego samego dziecka. Natomiast przyjęcie szerokiego podejścia do pojęć określających zakres stosowania rozporządzenia nr 2201/2003 umożliwia zharmonizowanie tych orzeczeń do pewnego stopnia, przynajmniej w odniesieniu do właściwych systemów prawnych, a także pozwala uniknąć trudności wynikających z braku zharmonizowanych przepisów kolizyjnych.

3. Wykładnia historyczna przepisów rozporządzenia nr 2201/2003

60. Zanim zaproponuję odpowiedź na pytanie przedstawione przez sąd odsyłający, uważam, że należy zbadać nie tylko kontekst historyczny rozporządzenia nr 2201/2003, ale również ustawodawstwo poprzedzające przyjęcie tego rozporządzenia.

a) Prace przygotowawcze nad rozporządzeniem nr 2201/2003

61. W pierwszej kolejności, jeśli chodzi o prace przygotowawcze, to należy przypomnieć, że – jak wynika z pkt 30 i 43 niniejszej opinii – zakres stosowania rozporządzenia nr 1347/2000, poprzedzającego rozporządzenie nr 2201/2003, był ograniczony, jeśli chodzi o odpowiedzialność rodzicielską, wyłącznie do sporów dotyczących rodziców. Ograniczenie to miało zastosowanie także do postępowań dotyczących prawa do osobistej styczności z dzieckiem (prawa do osobistej styczności z dzieckiem jednego z rodziców).

62. Ze względu na znaczną liczbę sporów rodzinnych dotyczących braku możliwości wykonywania przez jednego z rodziców prawa do osobistej styczności z dzieckiem w innym państwie członkowskim, w 2000 r. Republika Francuska przedstawiła inicjatywę dotyczącą przyjęcia rozporządzenia Rady w sprawie wzajemnego wykonywania orzeczeń dotyczących prawa do osobistej styczności z dziećmi⁴⁰. Rozpatrując tę inicjatywę, Rada Unii Europejskiej stwierdziła, że może ona być realizowana jedynie równolegle do prac prowadzonych w sprawie rozszerzenia zakresu stosowania rozporządzenia nr 1347/2000. Miało to zapewnić równe traktowanie wszystkich dzieci i pozwolić uwzględnić realia społeczne, takie jak zróżnicowanie struktur rodzinnych⁴¹.

63. W 2001 r., na etapie opracowywania wniosku Komisji dotyczącego rozporządzenia w sprawie odpowiedzialności rodzicielskiej, instytucja ta wydała dokument roboczy, z którego wynikało wyraźnie, że zamierza uwzględnić rozumienie prawa do osobistej styczności z dzieckiem znacznie szersze niż w rozporządzeniu nr 1347/2000⁴². W rzeczonym dokumencie roboczym Komisja wskazała, że „[p]onieważ rozporządzenie [nr 1347/2000] pozostawia uregulowanie tej kwestii w gestii prawa krajowego, zaproponowano, aby nowy akt sięgał dalej w odniesieniu do wykonywania prawa do osobistej styczności z dzieckiem, na przykład przez wprowadzenie wymogu, by każdy był członkiem rodziny dziecka, taki jak były małżonek jednego z rodziców, miał prawo do osobistej styczności z dzieckiem i mógł ubiegać się o korzystanie z tego prawa”⁴³. Komisja uznała również w tym dokumencie, że niektóre państwa członkowskie mogą wskazać materialnoprawne zagadnienia dotyczące wyznaczania osób korzystających z prawa do osobistej styczności z dzieckiem jako przesłanki, których spełnienie będzie warunkować uznanie orzeczenia w innych państwach członkowskich. Instytucja ta stwierdziła zresztą w tym samym dokumencie, że uwzględnienie takich kwestii spowodowałoby realne zagrożenie w postaci dążenia do kontroli materialnej orzeczeń w wezwanym państwie członkowskim ze szkodą dla celu wzajemnego uznawania. Komisja doszła zatem do wniosku, że rozszerzenie mechanizmu nowego instrumentu prawnego na wszystkie orzeczenia dotyczące odpowiedzialności rodzicielskiej, „niezależnie od ich treści, będących ich przedmiotem dzieci lub osób, które mogą wykonywać pieczę nad dzieckiem lub prawo do osobistej styczności z dzieckiem”, pozwoliłoby lepiej wypełniać mandat Rady w odniesieniu do tego nowego instrumentu oraz zrealizować pierwszą fazę programu działań w sprawie wzajemnego uznawania, którego celem było zniesienie procedury exequatur⁴⁴.

40 Dz.U. 2000, C 234, s. 7. Zobacz również motyw 4 rozporządzenia nr 2201/2003. Inicjatywa ta dotyczyła wyłącznie wykonywania prawa do osobistej styczności z dzieckiem przez jednego z rodziców.

41 Zobacz pkt 29 niniejszej opinii oraz COM(2001) 166 wersja ostateczna, s. 1, 2.

42 COM(2001) 166 wersja ostateczna, s. 1.

43 Ibidem, s. 20.

44 Ibidem, s. 5, 20. Zobacz również Rada (wymiar sprawiedliwości, sprawy wewnętrzne i ochrona ludności) z dnia 30 listopada i z dnia 1 grudnia 2000 r., s. 4, 5, „Program działań służących wdrażaniu zasady wzajemnego uznawania orzeczeń w sprawach cywilnych i handlowych” (Dz.U. 2001, C 12, s. 1) [tłumaczenie nieoficjalne].

64. W swoich uwagach na piśmie Komisja podkreśla, że dokument roboczy nawiązuje również do projektu europejskiej konwencji w sprawie kontaktów z dziećmi⁴⁵. Wyjaśnia, że projekt ten uznaje prawa dzieci do utrzymywania stałego, osobistego związku nie tylko z ich rodzicami, ale również z innymi osobami, z którymi łączą je więzi rodzinne, jak to jest w przypadku dziadków⁴⁶.

65. Moim zdaniem z pkt 61–63 niniejszej opinii wynika wyraźnie, że prace przygotowawcze związane z rozporządzeniem nr 2201/2003 potwierdzają wolę prawodawcy Unii, aby rozszerzyć zakres stosowania rozporządzenia nr 1347/2000, który był ograniczony do sporów dotyczących rodziców. Istnienie takiej woli jest poparte faktem, że prace te wyraźnie przewidywały objęcie regulacją wszystkich orzeczeń dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej, a co za tym idzie, prawa do osobistej styczności z dzieckiem, niezależnie od osób, które mogą je wykonywać, bez wykluczania babć i dziadków.

b) Konwencja haska z 1996 r.

66. Należy zauważyć, że przepisy rozporządzenia nr 2201/2003 w sprawie jurysdykcji w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej zostały sformułowane w dużej mierze na wzór konwencji haskiej z dnia 19 października 1996 r.⁴⁷. Rozporządzenie nr 2201/2003 opiera się na wyrażonej w tej konwencji⁴⁸ zasadzie właściwości jednolitej⁴⁹, a mianowicie właściwości organów państwa miejsca zwykłego pobytu dziecka.

67. Artykuł 3 konwencji haskiej z 1996 r. określa środki wchodzące w zakres jej stosowania. Obejmuje ona w szczególności środki dotyczące odpowiedzialności rodzicielskiej i prawa do osobistej styczności z dzieckiem⁵⁰. Rozporządzenie nr 2201/2003 w art. 2 pkt 7 powtarza w istocie definicję odpowiedzialności rodzicielskiej, która wynika z konwencji haskiej z 1996 r., z tym że definicja ta⁵¹, w przeciwieństwie do definicji pojęcia odpowiedzialności rodzicielskiej z rozporządzenia nr 2201/2003, nie wymienia wyraźnie prawa do osobistej styczności z dzieckiem. Milczenie to pozwala w zasadzie uznać, że w ramach tej konwencji podmiot prawa do osobistej styczności z dzieckiem nie musi być podmiotem odpowiedzialności rodzicielskiej⁵².

45 COM(2001) 166 wersja ostateczna, s. 15, przypis 33. W przedmiocie tej konwencji zob. pkt 72 niniejszej opinii.

46 Dokument roboczy Komisji odnosi się także do definicji pojęcia „więzi rodzinnych” znajdującej się we wspomnianym projekcie konwencji. Zobacz COM(2001) 166 wersja ostateczna, s. 15, przypis 33.

47 Konwencja haska o jurysdykcji, prawie właściwym, uznawaniu, wykonywaniu i współpracy w zakresie odpowiedzialności rodzicielskiej oraz środków ochrony dzieci (zwana dalej „konwencją haską z 1996 r.”), dostępna na stronie internetowej: <https://www.hcch.net/fr/instruments/conventions/full-text/?cid=70>.

48 Artykuły 8 i nast. Zobacz również pkt 6, 9 i 34 niniejszej opinii. W przedmiocie konieczności jednolitej wykładni identycznych pojęć z konwencji haskiej z 1996 r. i rozporządzenia nr 2201/2003 zob. opinia rzecznik generalnej J. Kokott w sprawie A (C-523/07, EU:C:2009:39, pkt 24–26).

49 Zgodnie z art. 8 ust. 2 rozporządzenia nr 2201/2003 ust. 2 stosuje się z zastrzeżeniem postanowień art. 9, 10 i 12.

50 Artykuł 3 lit. a) i b) tej konwencji stanowi, że „[ś]rodki określone w artykule 1 mogą dotyczyć w szczególności: przyznania, wykonywania, zaprzestania lub ograniczenia odpowiedzialności rodzicielskiej, a także jej delegacji; [...] praw widzenia obejmujących prawo do zabrania dziecka na czas ograniczony w miejsce inne niż miejsce stałego pobytu dziecka”.

51 Zgodnie z brzmieniem art. 1 ust. 2 tej konwencji „[...] pojęcie »odpowiedzialności rodzicielskiej« obejmuje władzę rodzicielską lub wszelki analogiczny stosunek władczy określający prawa, uprawnienia i obowiązki rodziców, opiekunów lub innych przedstawicieli ustawowych w odniesieniu do osoby lub własności dziecka”. Zobacz sprawozdanie wyjaśniające Paula Lagarde’a do konwencji haskiej z 1996 r., dostępne pod adresem internetowym: <https://assets.hcch.net/upload/expl34.pdf>.

52 Według sprawozdania Paula Lagarde’a, loc.cit., s. 542, „[d]efinicja [odpowiedzialności rodzicielskiej] jest szeroka. [...] Odpowiedzialność ta jest zazwyczaj wykonywana przez rodziców, ale może być w całości lub w części wykonywana przez osobę trzecią, na warunkach określonych przez prawo krajowe, w razie śmierci, niepełnosprawności, niezdolności lub niegodności rodziców, lub w przypadku porzucenia dziecka przez rodziców”.

68. Definicja prawa do osobistej styczności z dzieckiem, znajdująca się w art. 2 pkt 10 rozporządzenia nr 2201/2003, została sformułowana w sposób identyczny jak w konwencji haskiej z 1996 r.⁵³. Jednakże sprawozdanie P. Lagarde’a milczy w kwestii, czy wnioski o ustalenie prawa do osobistej styczności z dzieckiem złożone przez osoby inne niż rodzice, w tym przez dziadków, należą do zakresu stosowania konwencji haskiej z 1996 r.

69. Późniejsze wskazówki przyjęte przez państwa członkowskie Haskiej Konferencji Prawa Prywatnego Międzynarodowego wskazują jednak, że waga, jaką ma dla dziecka utrzymywanie związków osobistych z innymi osobami, z którymi łączy je więzi rodzinne, jest powszechnie uznawana, i wyjaśniają, że „[a]ni konwencja haska z 1980 r., ani konwencja haska z 1996 r. nie ograniczają prawa do kontaktów między rodzicami a dziećmi”⁵⁴.

70. Biorąc pod uwagę wszystkie te elementy, a zwłaszcza nadrzędny interes dziecka jako wiodącą zasadę wykładni przepisów rozporządzenia nr 2201/2003 w sprawach z zakresu odpowiedzialności rodzicielskiej, jestem przekonany, że rozporządzenie to stosuje się również do wniosku o ustalenie prawa do osobistej styczności babć i dziadków z dzieckiem.

4. Inne instrumenty międzynarodowe dotyczące związków osobistych z dziećmi

71. Szeroka wykładnia prawa do osobistej styczności z dzieckiem nie dotyczy wyłącznie rozporządzenia nr 2201/2003. Również inne instrumenty międzynarodowe dotyczące związków osobistych z dziećmi posługują się szeroką definicją prawa do osobistej styczności z dzieckiem.

72. W tym względzie pragnę, w pierwszej kolejności, zauważyć, że konwencja w sprawie kontaktów z dziećmi stanowi w art. 5 ust. 1, że „[s]tosownie do dobra dziecka mogą być ustanowione kontakty między dzieckiem i osobami innymi niż jego rodzice, mającymi rodzinne związki z dzieckiem”⁵⁵. Z kolei art. 2 lit. d) tej konwencji definiuje „związki rodzinne” jako „bliskie związki, takie jak między dzieckiem a jego dziadkami lub rodzeństwem, wynikające z mocy prawa lub z relacji, która de facto ma charakter rodzinny”.

73. W tym względzie, w sprawozdaniu wyjaśniającym do rzeczonej konwencji stwierdzono przede wszystkim, że określenie osób innych niż rodzice, z którymi dziecko może utrzymywać kontakty, w zakresie, w jakim nie jest to sprzeczne z jego nadrzędnym interesem, ma „kluczowe znaczenie”⁵⁶. Sprawozdanie to podkreśla, że w przepisach niektórych państw członkowskich widać tendencję do poszerzania kręgu osób, którym można przyznać prawo do kontaktów z dzieckiem lub które mogą

⁵³ Na temat relacji rozporządzenia nr 2201/2003 z konwencją haską z 1996 r. zob. art. 61 tego rozporządzenia.

⁵⁴ *Contacts transfrontières relatifs aux enfants. Principes généraux et Guide de bonnes pratiques, Conférence de La Haye de droit international privé*, Family Law, 2008, s. 5, i przypis 38 [tłumaczenie nieoficjalne]. Ponadto należy zauważyć, że odniesienia do prawa do osobistej styczności z dzieckiem przysługującego babciom i dziadkom można znaleźć w przykładach 5B i 8A w: *Manuel pratique sur le fonctionnement de la Convention de La Haye de 1996 sur la protection des enfants*, 2014, s. 64, 65, 86, dostępnym na stronie internetowej: <https://www.hcch.net/fr/instruments/conventions/publications1/?dtid=3&cid=70>.

⁵⁵ Konwencja w sprawie kontaktów z dziećmi, Rada Europy, *Série des traités européens*, n° 192, Strasburg, 15 mai 2003. Spośród państw członkowskich konwencja ta została ratyfikowana wyłącznie przez Republikę Czeską, Republikę Chorwacji, Republikę Malty oraz Rumunię. Jednak jest ona ważna, ponieważ kodyfikuje w sposób zasadniczy orzecznictwo Europejskiego Trybunału Praw Człowieka (zwanego dalej „ETPC”) dotyczące wykładni prawa do poszanowania życia rodzinnego, ustanowionego w art. 8 EKPC, która to konwencja obowiązuje we wszystkich państwach członkowskich.

⁵⁶ Sprawozdanie wyjaśniające do Konwencji w sprawie kontaktów z dziećmi, Rada Europy, *Série des traités européens*, n° 192, Strasburg, 15 mai 2003, pkt 9, 34. Sprawozdanie to mówi również o Europejskiej konwencji o uznawaniu i wykonywaniu orzeczeń dotyczących pieczy nad dzieckiem oraz o przywracaniu pieczy nad dzieckiem, Rada Europy, *Série des traités européens*, n° 105, Luxembourg, 20 mai 1980, która odnosi się do „osoby” podnoszącej prawo do osobistej styczności z dzieckiem.

o takie kontakty występować. Przypomina, że podczas gdy „przepisy te przyznają dziadkom prawo do utrzymywania kontaktów z dzieckiem, inne przyznają im tylko prawo do wystąpienia o utrzymywanie takich związków osobistych”⁵⁷. Ponadto sprawozdanie stwierdza, że w orzecznictwie ETPC uznano, iż art. 8 EKPC obejmuje utrzymywanie kontaktów między dziadkiem lub babcią i wnukami⁵⁸.

74. W drugiej kolejności należy przypomnieć, że art. 8 EKPC uznaje, że „[k]ażdy ma prawo do poszanowania swojego życia prywatnego i rodzinnego”. Jak wskazano w poprzednim punkcie, ETPC orzekł, że „więzi między dziadkami i wnukami należą do więzi rodzinnych w rozumieniu art. 8 konwencji”⁵⁹. W szczególności w sprawie dotyczącej zawieszenia odpowiedzialności rodzicielskiej rodziców trybunał ów orzekł, że „bezsporne jest, iż kwestie dotyczące stosunków między [babcią] i jej wnukami są objęte art. 8 konwencji”. Trybunał przypomniał również, że „życie rodzinne w rozumieniu art. 8 obejmuje co najmniej związki między bliskimi krewnymi, które mogą tu odgrywać istotną rolę, przykładowo, między dziadkami i wnukami. „Poszanowanie” tak rozumianego życia rodzinnego rodzi po stronie państwa obowiązek działania w sposób umożliwiający normalny rozwój tych związków”⁶⁰.

75. Moim zdaniem z pkt 43–74 niniejszej opinii wynika wyraźnie, że analiza językowa, celowościowa, systemowa i historyczna rozporządzenia nr 2201/2003 potwierdza pogląd, iż zasady jurysdykcji ustanowione w art. 8 tego rozporządzenia mają zastosowanie również do wniosku dotyczącego wykonywania prawa do osobistej styczności z dzieckiem złożonego przez osoby inne niż rodzice, w szczególności przez innych członków rodziny z mocy prawa lub na skutek istnienia więzi faktycznych.

76. W związku z tym uważam, że na pytanie prejudycjalne należy udzielić odpowiedzi, iż pojęcie „prawa do osobistej styczności z dzieckiem”, o którym mowa w art. 1 ust. 2 lit. a) oraz w art. 2 pkt 10 rozporządzenia nr 2201/2003, należy interpretować w ten sposób, że obejmuje ono prawo do osobistej styczności babć i dziadków z ich wnukami.

C. Uwagi końcowe

77. Jak już wyjaśniłem w powyższych rozważaniach, nie tylko z brzmienia, celów i systematyki, ale również z genezy rozporządzenia nr 2201/2003 wynika, że rozporządzenie to obejmuje także wniosek dotyczący prawa do osobistej styczności babć i dziadków z dzieckiem.

78. Ponadto z mojej analizy wynika, że rozporządzenie nr 2201/2003 nie wyklucza z pojęcia prawa do osobistej styczności z dzieckiem osób innych niż rodzice, które mają prawne lub faktyczne więzi rodzinne z dzieckiem (w szczególności braci i siostr czy też byłego małżonka lub byłego partnera rodzica). Gdy weźmie się bowiem pod uwagę nieustanne zmiany zachodzące w naszym społeczeństwie i istnienie nowych form struktur rodzinnych, wykonywanie prawa do osobistej styczności w rozumieniu rozporządzenia nr 2201/2003 może dotyczyć wielu różnych osób⁶¹. Przypadek byłego partnera rodzica będącego podmiotem odpowiedzialności rodzicielskiej, a nawet jego rodziców, uważanych przez

57 Sprawozdanie wyjaśniające do Konwencji w sprawie kontaktów z dziećmi, op.cit., pkt 9, 47. Na temat porównania przepisów w sprawach odpowiedzialności rodzicielskiej zob. F. Granet, *L'exercice de l'autorité parentale dans les législations européennes*, *La documentation française*, 2002.

58 Sprawozdanie wyjaśniające do Konwencji w sprawie kontaktów z dziećmi, op.cit., pkt 9.

59 W sprawie dotyczącej zawieszenia prawa dziadków do osobistej styczności z dzieckiem w wyniku postępowań karnych przeciwko ich synowi będącemu ojcem dziecka, zob. wyrok ETPC z dnia 20 stycznia 2015 r. w sprawie Manuello i Nevi przeciwko Włochom, CE:ECHR:2015:0120JUD000010710, § 53 i przytoczone tam orzecznictwo.

60 Wyroki ETPC: z dnia 13 lipca 2000 r. w sprawie Scozzari i Giunta przeciwko Włochom, CE:ECHR:2000:0713JUD003922198, § 221; z dnia 13 czerwca 1979 r. w sprawie Marckx przeciwko Belgii, CE:ECHR:1979:0613JUD000683374, § 45.

61 Zobacz pkt 29 niniejszej opinii.

dziecko za dziadków, lub przypadek ciotki lub wuja odpowiedzialnych podczas tymczasowej nieobecności jednego lub obojga rodziców za opiekowanie się dzieckiem – to tylko niektóre z przykładów, z którymi Trybunał może się zetknąć w ramach dokonywania wykładni tego rozporządzenia⁶².

79. Prawdą jest, że rozporządzenie nr 2201/2003 dotyczy jedynie zasad jurysdykcji, uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach dotyczących, w szczególności, odpowiedzialności rodzicielskiej. W związku z tym na obecnym etapie rozwoju prawa Unii kwestia, jakim osobom prawo do osobistej styczności z dzieckiem będzie – lub nie – przyznane, wchodzi w zakres prawa krajowego. Dlatego też tym ważniejsze jest obowiązywanie jednej i jednolitej zasady jurysdykcji, a mianowicie jurysdykcji organów państwa członkowskiego zwykłego pobytu dziecka, w celu zapewnienia uznawania i wykonywania orzeczeń wydanych w różnych państwach członkowskich.

V. Wnioski

80. W świetle całości powyższych rozważań proponuję, aby Trybunał udzielił następującej odpowiedzi na pytanie prejudycjalne zadane przez Varhoven kasatsionen sad (najwyższy sąd kasacyjny, Bułgaria):

Pojęcie „prawa do osobistej styczności z dzieckiem”, o którym mowa w art. 1 ust. 2 lit. a) oraz w art. 2 pkt 10 rozporządzenia Rady (WE) nr 2201/2003 z dnia 27 listopada 2003 r. dotyczącego jurysdykcji oraz uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach małżeńskich oraz w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej, uchylającego rozporządzenie (WE) nr 1347/2000 należy interpretować w ten sposób, że obejmuje ono prawo do osobistej styczności babć i dziadków z ich wnukami.

⁶² Zobacz pkt 31, 32, 49, 64, 69 i 75 niniejszej opinii.